

Selef-salyhynyň fazileti (artykmaçlygy).

Allaha hamd, Pygamberimiz Muhammede salat we salam bolsun.

Allah Tagalanyň dinine goldaw, şerigatyna gorag üçin selefi saýlap aldy. Sebäbi olara ýagşy ynam-akyda we päk ýol-ugur bagyş etdi. Allah Tagala Kitabyňyň birnäçe aýatlarynda olary öwüp, artykmaç we belent derejelerini beýan edip olaryň ýol we ugurlaryny oňlaýar. Hatda Allah Tagala olaryň ýörän ýollarynyň tersine gidenlere azabyň boljakdygyny aýdýar. Çünki artykmaçlyk, öňdebaryjylyk we kämillik olara miýesser edipdi.

Allah Tagalanyň Kitaby we Resulyňyň Sünneti selefiň belent derejelerini, ýol-ugurlarynyň dürsligini subut edýär delillerden doludyr. Olardan şu aşakdakylary sanap bolar:

Kurandan deliller:

1-Allah Tagala aýatda şeýle diýýär: “**Muhajirler we Ensarlaryň birinjilerinden (yslamyýeti kabul edişlikde kesekileri) geçenlerden we olara ihsan bilen (ýagny, dogry-dürs) eýerenlerden Allah razy boldy, olaram Allahdan razy (hoşal) boldular. Hem-de olar üçin astyndan derýalar akyp duran, olaryň ebedi ýaşajak jennetlerini taýynlap goýdy. Ine, şu iň uly utuşdyr.**” (Toba süresi 9/100)

Bu aýatda Allah Tagalanyň *birinji geçip gidenleri* hem-de olara *ihsan* bilen tabyn bolanlary öwüp ýatlamagy, olardan razy bolandygyny, şeýle hem olar üçin taýýarlap goýan uly sylag-sogaby habar bermegi olaryň artykmaçlygyna, mertebeleriniň ululygyna delil bolup durýar. Munyň aňyrsynda bolsa olaryň ynam-akydalarynyň dürsligi we ýol-ugurlarynyň gyzelligi ýatandyr.

Ymam Ibn Jerir Tabary (Allah oňa rehmet etsin) aýatyň manysy hakda şeýle diýýär: “Allah olardan razy boldy, sebäbi olar Allaha boýun boldylar we Pygamberiniň çagyran buýrukdyr-gaýtaryşlaryna gulak asdylar. Muhajirler bilen Ensardan *birinji geçenler* we olara *ihsan* bilen (ýagny, dogry-dürs) *eýerenler* hem Allahdan hoşal-razy boldylar. Sebäbi Allah Özüne boýun bolandyklary we Oňa we Pygamberine iman edendikleri sebäpli olara uly sylag-sogap taýynlap goýdy.”¹

2-Allah Tagala aýatda şeýle diýýär: “**Muhammet Allahyň resuly-ilçisidir. Onuň bilen bile bolanlar (ýagny, möminler) kapyrlaryň garşysynda güýçli-gazaply, öz aralarynda bolsa rehimlidirler. Olary (mydam) Robleriniň kerem we razylygyny iýdäp, ruku we sežde edýän hallarynda görersiň. Olaryň yüz-keşplerinde seždeden galan yzlar (belgi) bardyr. Ine, şu olaryň Töwratdaky mysallary, we olaryň Injildäki mysallary bolsa; edil şaha çykaryp, kuwwata girip, ýognan, öz baldagynda dik duran, daýhanlaryň göwnünden turýan ekine meñzeýär. (Bu bolsa) kapyrlaryň janyny ýakmak üçindir. Allah olaryň iman edip salyh (ýagşy) amal işleýänlerine bagyşlanýş we uly bir sylag wada edendir.**” (Feth süresi: 48/29)

Bu aýatda Allah Tagala Pygamberiň ýanynda bolan sahabalaryň artykmaç derejelerini habar berip, olaryň içki we daşky dünýälerinde düzüw adamlar bolandygyny güwä geçýär. Sahabalary öwmek selefi öwmekdir. Sebäbi sahabalar selefiň başy we esasylydyr.

Bu belent aýat birnäçe tarapdan selefiň uly mertebesini aýdyň görkezýär:

1- Allah Tagala olary ýaradylanlaryň içinde iň ýagşysy we hormatlysy Pygamberimiz bilen bir ýerde, bilelikde we ýanynda boluşlygy aňladýan arapçadaky “m'a” sözi bilen agzap geçýär.

2- Allah Tagala Pygamberine ýoldaş bolmaga olary saýlap seçdi. Bu bolsa olaryň uly derejesine delildir.

3- Allah Tagala (**Olar kapyrlaryň garşysynda güýçli-gazaply, öz aralarynda bolsa rehimli**) diýen sözünde olaryň ýol we ugurlaryny öwüp ýatlaýar.

4- Allah Tagala olary Özüniň öňünde baş egijiler, ejizliklerini duýujylar, ruku we sežde edijiler, köntülleri diňe Oňa maýyl bolujylar, ähli möhümlerini diňe Ondan işleýjiler diýip taryplaýar.

5- Allah Tagala olary Töwrat we Injildäki gylyk-häsiýetleri bilen ýatlap geçýär.

6- Allah Tagala iman edendikleri we ýagşy amal işländigleri sebäpli olara bagyşlanýş we uly sylag wada edýär.

Ibn Kesir (Allah oňa rehmet eýlesin) şeýle diýýär: “Sahabalaryň niýetleri päk, amallary gözeldir. Olara garan herbir kişi olaryň tutan ýol we ugurlaryny halar. Sahabalaryň yzyna düşen herbir kişi edil olar ýalydyr. Artykmaçlyk, öňdebaryjylyk hem-de bu ymmatyň hiçbirine miýesser etmedik kämillik olarda bardyr. Allah olardan hem razy bolsun, hem-de olary razy etsin, Firdöws jennetlerini olaryň barjak jaýy eýlesin! Hakykat yüzünde şeýle etdi hem!”²

3-Allah Tagala aýatda şeýle diýýär: **“Kim hidaýet (hak ýol) belli bolandan soňra, Pygambere garşy çyksa we möminleriň ýolundan başgasyna eýerse, biz ony öz gidesi gelen ýoluna ibereris, soň bolsa jähenneme salarys. Ol örän ýaman ýerdir.”** (Nisa: 4/115)

Bu aýaty-kerime musulmanlaryň ýol we ugruna uýmagyň zerurdygyny aýdyň görkezýär. Bu bolsa netijede olaryň artykmaç mertebelerine, şanlarynyň belentligine delil bolup durýar. Bu aýatda **“möminler”** sözi bilen elbet-de sahabalar we olaryň yzyna ýagşylykda (ihsan bilen) eýerenler göz önünde tutulýar. Sebäbi Allah Tagala sahabalar bilen olaryň yzyna ýagşylykda eýerenleriň möminlerdigine güwä geçdi.

Muny biz şu aýatda görýäris: **“Muhajirler bilen Ensarlaryň birinji (yslamyýeti kabul edişlikde kesekileri) geçenlerden hem-de olara ihsan bilen (ýagny, dogry-dürs) eýerenlerden Allah razy boldy, olaram Allahdan razy (hoşal) boldular. Hem-de olar üçin astyndan derýalar akyp duran, olaryň ebedi ýaşajak jennetlerini taýynlap goýdy. Ine, şu iň uly utuşdyr.”** (Toba süresi: 9/100)

Sünnetden deliller:

1-Abdylly ibn Mesudyň (Allah ondan razy bolsun) aýtmagyna görä Pygamberimiz (sallallahu aleyhi we sellem) şeýle diýdi: **“Ynsanlaryň ýagşysy meniň döwrümdir, ondan soň olaryň yzlaryndan geljekler, ondan soň olaryň yzlaryndan geljekler...”**³

Bu ýerde Pygamberimiz (sallallahu aleyhi we sellem) bu üç döwürdäkileriň haýyrlydygyna güwä geçýär. Bu diýmek, olaryň ynam-ygtykatlaryny, söz-amallaryny

öwmeklikdir. Belent meretebe we bu ymmatyň hiçbirine miýesser etmedik kämillik olara degişlidir.

Ymam Newewi (Allah oňa rahmet etsin): “Alymlar adamlaryň iň ýagşysynyň Pygamberiň (sallallahu aleyhi we sellem) döwürdeşleridigi babatda bir pikirdedirler.” diýip belleýär.⁴

2-Abu Bürdäniň (Allah ondan razy bolsun) rowaýat etmegine görä Pygamberimiz (sallallahu aleyhi we sellem) şeýle diýdi **“Ýldyzlar asmana amanatdyr. Ýldyzlar gitse asmanyň başyna wada edilen zat geljekdir. Men sahabalaryma amanatdyryn. Men gitsem sahabalarymyň başyna wada edilen zat geljekdir. Sahabalarym ymmatyma amanatdyr. Sahabalarym gitse ymmatymyň başyna wada edilen zat geljekdir.”**⁵

Ymam Newewi bu hadys üçin: “Pygamberiň durmuşda bolmagy sahabalaryna amanlykdyr, onuň sahabalarynyň durmuşda galmagy bolsa ymmatyma amanlykdyr” diýen bap açypdyr.

Ol (Allah oňa rahmet etsin) hadysy şeýle düşündirýär: “Alymlar şeýle diýdi: amanat

emn⁶ we aman⁷ bir manydadyr. Pygamberiň (sallallahu aleyhi we sellem): “Sahabalarym ymmatyma amanatdyr. Sahabalarym gitse ymmatymyň başyna wada edilen zat geljekdir” diýen sözündäki geljegi wada edilen zat: bidgatlar, dinde soňky çykan hokgalar, din babatdaky fitneler, şeýtanyň şahynyň döremegi (dogmagy), ymmatyň başyna rumlaryň we beýlekileriň abanmagy, Mekge we Medinäniň hormatynyň depelenmegi, we ş.m zatlardyr. Bularyň hemmesi Pygamberiň (sallallahu aleyhi we sellem) mugjyzalaryndandyr”⁸

Bu hadys sahabalaryň belent derejesiniň bardygyny görkezýär. Sebäbi Pygamber (sallallahu aleyhi we sellem) olaryň durmuşda bolmaklaryny soňkylary bidgatlardan, şerlerden we fitnelerden aýaýan galkan we gorag hökmünde häsiýetlendiren. Olaryň hidaýet ýoluna garşy gelenlere bolsa wada edilen zat geljekdir. Allahdan aman we esenlik dileýäris.

Mundan başga Pygamberimiz (sallallahu aleyhi we sellem) olary ýldyzlara deňeýär. Sebäbi Allah ýldyzlary asmana zynat (bezeg), ýol-ugur tapmaga alamat hem-de şeýtanlara zyňalga edip goýdy. Edil sahabalar hem (Allah olardan razy bolsun) şolar ýalydyr. Şol sebäpden olara eýermekde şehwetparazlygyň we şübheleriň bidgatlaryndan halas boluş, şeýtanlaryň aldaw-hilelerinden goranyş bardyr. Bu bolsa olaryň gadyrlarynyň ululygyna, derejelerini belentligine aýdyň subutnama bolup durýar.

3-Abdylly ibn Mesut (Allah ondan razy bolsun) şeýle diýdi: **“Alla bendeleriň ýüreklerine nazar eýledi. Muhammediň (sallallahu aleyhi we sellem) ýüregini barça bendeleriň ýüreklerinden has ýagşy gördi. Şonuň üçin ony Özi üçin saýlap aldy we Pygamberlik wezipesi bilen iberdi. Muhammediň (sallallahu aleyhi we sellem) ýüreginden soň Allah bendeleriň ýüreklerine nazar saldy. Bu gezek Pygamberiň (sallallahu aleyhi we sellem) sahabalarynyň ýüreklerini bütin halaýygyň ýüreklerinden has ýagşy gördi. Şol sebäpden olary Pygamberiniň dini ugrunda söweşýän wezirleri (goldawçylary) edip belledi. Musulmanlaryň ýagşy gören zatlary Allahyň ýanynda-da ýagşydyr. Ýaman gören närseleri Allahyň ýanynda-da ýamandyr.”**⁹

Bu rowaýatda: sahabalaryň ýürekleriniň päkligini we ýagşylyny bilýän Allah Tagalanyň olary öz Pygamberiniň (sallallahu aleyhi we sellem) ýoldaşlary bolmaklary üçin seçip saýlamagy, olaryň mertebeleriniň belentligine delildir. Bu **Alym** (biliji), **Habyr** (habarly) bolan Allah tarapyndan edilen şaýatlyk we güwädir. Sarpa we mertebe üçin mundan aňyrdan zat ýok bolsa gerek.

4-Sehl ibn Sagd (Allah olardan razy bolsun) şeýle diýýär: Allahyň Resuly (sallallahu aleyhi we sellem) biz garym, çuku (hendek) gazyp, eginlerimizde toprak daşap duran mahalymyz ýanymyza gelip: **“E ý Robbim! Ahyret ýaşayşyndan başga ýaşayş ýokdyr! Muhajirleri we ensarlary bagyşla!”**¹⁰ diýdi.

Pygamberimiz (sallallahu aleyhi we sellem) bu ýerde sahabalaryna Allahdan bagyşlanma dileýär. Bu bolsa Allahyň Resulynyň (sallallahu aleyhi we sellem) olardan, olaryň amalaryndan we sözlerinden hoşal bolandygyny görkezýär.

Ýokardaky aýdylyp geçilenlerden selefiň başynda bolsa Allahyň Resulynyň (sallallahu aleyhi we sellem) sahabalary bar. Artykmaç derejesi, orunlarynyň ululygy, derejeleriniň belentligi aýdyň mälim bolýar. Bu barada gelen deliller kän bolup, bular bilen çäklenmegi makul bildim.

Enesden (Allah ondan razy bolsun) rowaýat edilen şu hadys biziň ýokarda kesgitlän meselämiz bilen çaprazlaşmadygyny ýatladyp geçesim gelýär; ýagny Allah Tagalanyň Resuly (sallallahu aleyhi we sellem) şeýle diýdi: **“Meniň ymmatymyň mysaly edil ýagyn ýalydyr; başy haýyrlymy soňy haýyrlymy näbellidir.”**¹¹

Ymam **Ibn Teýmiýe** (Allah oňa rehmet eýlesin) bu hadys barada söz açanda şeýle diýýär: **“Meniň ymmatymyň mysaly edil ýagyn ýalydyr; başy haýyrlymy soňy haýyrlymy näbellidir”** diýen hadysyň isnady barasynda köp gürrüňler edildi. Ony sahyh diýip hasaplan ýagdaýymyzda-da onuň manysy; *ymmatyň soňkylarynda ilkinjilere (selefe) ýakyn boljak adamlar döwreb, käbir ynsanlarda olaryň haýsýsy has ýagşydygy babatda şüphe peýda bolar* diýmekdir. Edil adamlaryň eşiğiň iki tarapy bulaşdyryşlary ýaly. Aslynda bolsa başyň soňundan has ýagşydygy mese-mälimdir. Şol sebäpden hadysda: **“näbellidir”** diýildi. Mälim bolşy ýaly bu otrisatellik ymmatyň ählisine umumy däldir. Sebäbi ymmatyň haýsy toparynyň ýagşydygy belli bolmagy hökmanydyr.¹²

Şatyby (Allah oňa rehmet etsin) bu hadys meselesinde şulary aýdýar: «Allahyň Resulynyň: **“Ynsanlaryň ýagşysy meniň döwrümdir...”**”¹³ diýen hadysy bu ugurda düýp esas bolup durýar. Sahabalaryň (Allah olardan razy bolsun) derejesine ýetjek hiçkim ýokdyr. Mundan galan hadyslarda ýa bir ýagdaýa, ýa bir döwre görä ýa-da käbir jähtlere degişli bolup biler diýip düşündirmäge (tewil etmäge) mümkinçilik bar.¹⁴

Ýazyjy: Ahmet ibn Muhammet ibn Sadyk Nejjar.

Arapçadan Türkmençä terjime: Allahyň rahmetine mütäç bende.

Allaha hamd, Pygamberimiz Muhammede salat we salam bolsun.

1-Jamygul-Beýän an te' wili äýil-Kur'an (7/14).

2-Tefsirul-Kur'anil-azym (13/134-135).

3-Buhary, Kitäbü fezaýyly ashabin-nebiý, bab: Fezaýyly ashabin-nebiý (sah.612) (hadys - 3651), Müslim, Kitäbt fezaýyls-sahaba, bab: Fezaýyls-sahaba sümmeleziýne ýeluwnehüm, sümmeleziýne ýeluwnehüm (sah.1111) (hadys.6472).

4-El-Minhäj Şerhu Sahyhy Müslim (15/301).

5-Müslim, Kitäbü fazailis-Sahaba (sah. 1109-1110) (6466-njy hadys).

6-Emn - asudalyk, howpsuzlyk.

7-Aman - salamatlyk, esenlik, amanlyk.

8-El-Minhäj Şerhu Sahyhy Müslim (15/299-300).

9-Ahmet, *Müsned* (sah.286) (3600-nji hadys), Bezzar, *el-Bahrüz-zehhar* (5/212) (1816-njy hadys), Ajurry, *eş-Şeriga* (4/1675), rowaýat Abu Bekr ibn Aýýaşdan, ol hem Asymdan, ol hem Zirr ibn Habişdan (Hübeýş), ol hem Abdylladar gelen.

Heýsemi Mejmuguz-zewäid-de (8/453): «Hadysyň rowaýatçylary sykadyr (ygtybarlydyr)» diýdi.

Sehawy el-Mekasydul-hasana-da (sah.581): «Hasan mewkuf (sahaba sözi)» diýdi.

Albani *ed-Dagyfa*-da (2/17): «Ibn Mesgutdan mewkuf ýagdaýda geldi, isnady hasandyr» diýdi.

Onuň aýdany dogry. Sebäbi onda Asym ibn Behdele bar. Ol hakda **Darikutny**: «Ýadynda kemlik bar» diýip nygtady.

Mizziniň *Tehzibül-Kemal*-ynda hem şeýledir (4/6). Netijede bu eseriň (rowaýatyň) isnady hasan (ýagşy, sahyhdan pesiräk) bolýar.

El-Albany rowaýatdaky «Musulmanlaryň ýagşy gören zady Allanyň ýanynda-da ýagşydyr...» diýen sözi hakynda şeýle diýýär: «Merfug ýagdaýda munyň asly ýokdyr» [Ýagny, Allanyň resulyna ýöňkelyän beýle söz ýokdyr].

10-Buhary, *Kitäbü menakybyl-Ensar* (sah.637) (3797-nji hadys), Muslim- *Kitäbü-jihad* (sah.805) (4672-nji hadys).

11-Tirmizi, *el-Jamyg, Kitäbü-emsäl an rasulillä* (sah.641-642) (2869-njy hadys) Tirmiz: «Bu ýol bilen bu hasan garyp hadysdyr» diýýär. Ahmet *el-Müsned* (sah.8848) (12389-nji hadys), (sah.858) (12488-nji hadys), Ramhürmüzi *Emsälül-Hadys*, (sah.164), hemmesi Säbitiň üsti bilen (taryky bilen) Enesden (Alla ondanrazy bolsun) rowaýat edýärler.

Ibn Hajar *Fethul-Bari*-de (7/9): «Bu hasan hadys bolup, sahyhlyk derejesine çykarmaga ýaraýan ýollary kän» diýýär.

Bu hadysa şaýatlyk edýän başga-da rowaýatlar bar. Birini Ammar ibn Ýäsir beýlekisini hem Abdylly ibn Omar rowaýat edýär. Ammar ibn Ýäsiriň hadysyny Ibn Hibban *Sahyhynda* (16/209-210) (7226-njy hadys). **El-Albany** *es-Sahyha*-da (5358) bu barada: «Beýlekileriň goşulmagy bilen hasan (hasan ligaýrih) isnatdyr, özbaşyna hasan hem bolup biler, bu ýagdaýda beýlekileriň goşulmagy bilen sahyh bolar (sahyh ligaýri)» diýýär.

Ibn Omaryň hadysyny Abu Nugaý *mel-Hylýe*-de (2/231) rowaýat edýär. **El-Albany** *es-Sahyha*-da (5/358): «Sahyh isnad» diýdi. Netijede hadys özüne şaýatlyk edýän beýleki rowaýatlaryň kömegi bilen sahyh bolýar.

12-*Mejmugul-fetäwä* (2/227).

13-Bu hadysyň çeşmesi (tahryjy) öň aýdylyp geçildi.

14-*El-Ygtysam* (2/56).